

JĀNIS PLEPS

Tiesību vēstures nozīme tiesību piemērošanā

The role of legal history in the application of law

ATSLĒGVĀRDI:

Latvijas tiesību vēsture, vēsturiskā tiesību normu iztulkošana, tiesību normu izstrādes (sagatavošanas) materiāli, ģeopolitiskais konteksts, atmiņu kari, tiesiskās sistēmas vēsturiskais dziļums

KEYWORDS:

Latvian legal history, historical interpretation of legal norms, *travaux préparatoires*, geopolitical context, memory wars, historical depth of the legal system

Ievads

Tiesību vēsture Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē ir būtiska disciplīna, kuras apgūšana ir nepieciešama jurista diploma ieguvei.¹ Lai arī studenti visdrīzāk negaida, ka būs atkal daudz laika jāvelta vēsturei, bez tās tiesību studijās nevar iztikt. Pirmajā studiju gadā ir apgūstams kurss Latvijas tiesību vēsturē, savukārt maģistrantūras ietvaros – Latvijas tiesību vēstures problēmjautājumi. Turklāt jurista kvalifikācijas iegūšanai vienotajā valsts eksāmenā jānokārto arī eksāmena daļa Latvijas tiesību vēsturē.²

Tiesību vēsture Latvijas Universitātes Juridiskajā fakultātē ir bijusi nozīmīga visos laikos. Pašā pirmajā studiju gadā (1919./1920. studiju gads), kad tikai trīs docētāji topošajiem juristiem docēja vien četrus studiju kursus, divi priekšmeti no tiem bija saistīti

¹ Plašāk sk.: *Osipova, S.* Vēsture, tiesību vēsture un nacionālā identitāte Latvijā XX un XXI gs. Grām.: *Osipova, S.* Nācija, valoda, tiesiska valsts: ceļā uz rītdienu. Rakstu krājums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020, 23.–34. lpp.

² Valsts vienotā jurista profesionālās kvalifikācijas eksāmena kārtība: Ministru kabineta 2019. gada 15. janvāra noteikumi Nr. 46, 24. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/304369-valsts-vienota-jurista-profesionalas-kvalifikācijas-eksāmena-kartiba>. Plašāk sk.: *Rodiņa, A.* Valsts vienotais jurista profesionālās kvalifikācijas eksāmens tuvojas... Jurista Vārds, Nr. 15(1177), 13.04.2021., 9.–14. lpp.

ar vēsturi – profesors Benedikts Frēze docēja gan vispārējo tiesību vēsturi, gan romiešu tiesības, kurām arī bija vēsturiska vērtība.³ Pēc tam Latvijas Universitātē nāca profesora Arveda Švābes laiks ar centieniem veidot latviešu nācijas vēsturi un arī tiesību attīstību skatīt caur latviešu nācijas interešu prizmu.⁴ Profesora Arveda Švābes liktie pamati ir noteikuši pētniecības virzienus un konceptuālās pieejas gan Latvijas vēsturē, gan Latvijas tiesību vēsturē.⁵

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas bija nepieciešams pārvarēt padomju okupācijas laika mantojumu un atgūt izpratni par vēsturisko notikumu gaitu un Latvijas tiesiskās sistēmas pamatiem. Tas ietekmēja arī Latvijas tiesību vēstures priekšmetu.⁶ Šajā ziņā jāuzsver, ka tieši tiesību vēsturnieks – profesors Romāns Apsītis – vadīja 1990. gada 4. maija deklarācijas “Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu”⁷ izstrādes darba grupu.⁸ Deklarācijas preambulā izvērsti skaidroti Latvijas valsts vēsturiskās attīstības atslēgas punkti, pamatojot gan PSRS okupācijas prettiesiskumu, gan Latvijas valsts nepārtrauktu pastāvēšanu saskaņā ar valsts nepārtrauktības (kontinuitātes) principu (doktrīnu).⁹

Kopš gadsimtu mijas Latvijas tiesību vēstures attīstība ir profesora Jāņa Lazdiņa atbildības jomā. Šajā laikā profesors publicējis daudz rakstu, nosedzot teju visus Latvijas

3 Danovskis, E. Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes vēsture. Grām.: Latvijas Universitātes Juridiskā fakultāte. 1919–2019. Fakti un cilvēki, vēstījumi un fotomirkļi. Atkārtots un papildināts izdevums. *Rodiņa, A.* (red.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 25. lpp.

4 Ābers, B. Profesora Arveda Švābes zinātniskā personība. *Latvija*, Nr. 39(144), 22.05.1948., 3. lpp. Plašāk sk.: Šterns, I. Vēsturnieks profesors Dr. iur. Arveds Švābe (1888–1959). Grām.: Vēsturnieks profesors Dr. iur. Arveds Švābe (1888–1959): biobibliogrāfija. *Caune, A.* (red.). Rīga: LU Latvijas vēstures institūta apgāds, 1998, 7.–22. lpp.

5 Plašāk sk.: *Lazdiņš, J.* Profesors Arveds Švābe: literāts, tiesībnieks, vēsturnieks vai politiķis. *Jurista Vārds*, Nr. 49(1003), 28.11.2017., 22.–33. lpp.

6 Plašāk sk.: *Blūzma, V.* Ievads. Grām.: Latvijas tiesību vēsture (1914–2000). *Lēbers, D. A.* (red.). Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 9.–14. lpp.

7 Par Latvijas Republikas neatkarības atjaunošanu: Latvijas PSR Augstākās padomes 1990. gada 4. maija deklarācija. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/75539-par-latvijas-republikas-neatkaribas-atjaunosanu>

8 *Apsītis, R.* Kā tapa 4. maija Deklarācija. Grām.: 4. maijs. Rakstu, atmiņu un dokumentu krājums par Neatkarības deklarāciju. *Jundzis, T.* (red.). Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 181.–189. lpp.

9 *Levits, E.* 4. maija Deklarācija Latvijas tiesību sistēmā. Grām.: 4. maijs. Rakstu, atmiņu un dokumentu krājums par Neatkarības deklarāciju. *Jundzis, T.* (red.). Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 54.–57. lpp.

tiesību vēstures aspektus.¹⁰ Studentiem un kolēģiem viņš zināms ar milzīgu rūpību un precizitāti tiesību avotu studijās – viņa argumenti par konkrēto periodu un tiesību vēsturisko attīstību allaž balstīti konkrētos tiesību avotos.¹¹ Šajā ziņā jūtama vēsturiskās tiesību skolas ietekme.¹² Savukārt starp tiesību avotiem lielākā vērība allaž bijusi pievērsta normatīvo tiesību aktu tekstiem – lai argumentu varētu balstīt precīzā tiesību normas tekstā un korekti uzrādīt vēsturiskā likumdevēja gribu.¹³ Šajā metodē redzama Vīnes tiesību skolas ietekme, līdzīgi profesoram Hansam Kelzenam atdalot tiesības no politikas, morāles un socioloģiskās perspektīvas.¹⁴ No nesenajiem profesora Jāņa Lazdiņa tiesību vēstures darbiem šo pieeju visspilgtāk atspoguļo fundamentālais Latvijas publisko tiesību vēstures pārskats.¹⁵

Šā raksta mērķis ir aplūkot tiesību vēstures nozīmīgumu tiesību piemērošanā, godinot kolēģi nozīmīgajā dzīves un darba jubilejā. Šim nolūkam atkārtoti netiks pamatota tiesību vēstures zināšanu nepieciešamība tiesību normu piemērotāja darbam – tam vēl starpkaru periodā profesors Benno Ābers publicējis plašu un pārlicinošu pamatojumu.¹⁶ Attiecīgi kā aksiomu, kuras pierādīšana nav nepieciešama, var konstatēt to, ka tiesību normu piemērotājam Latvijas tiesiskajā sistēmā (un arī vispārēji – jebkurā tiesiskajā sistēmā) nepieciešamas labas tiesību vēstures zināšanas un izpratne par vēsturiskās attīstības gaitu. Šajā rakstā secīgi tiks aplūkoti tiesību normu piemērotājam būtiski jautājumi, kurus attiecībā uz tiesību vēsturi rada aktuālais

10 Profesors Dr. iur. Jānis Lazdiņš, Tiesību teorijas un vēstures zinātņu katedras vadītājs. Pieejams: <https://www.jf.lu.lv/par-mums/katedras/tiesibu-teorijas-un-vestures-zinatnu-katedra/janis-lazdins>

11 Sk. arī: *Lazdiņš, J.* Priekšvārds. Grām.: *Lazdiņš, J., Kučs, A., Pleps, J., Kusiņš, G.* Latvijas valsts tiesību avoti. Valsts dibināšana – neatkarības atjaunošana. Dokumenti un komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 9.–10. lpp.

12 Sk. arī: *Lazdiņš, J.* Vēsturiskā tiesību skola un Latvija. Latvijas Universitātes Raksti. Juridiskā zinātne, Nr. 703, 2006, 21.–43. lpp.

13 Uz to norāda arī profesora Jāņa Lazdiņa pieeja Latvijas tiesiskās sistēmas pamatnormas definēšanai. Sk.: *Lazdiņš, J.* Latvijas valsts izsludināšana un pirmās pagaidu satversmes. Grām.: *Lazdiņš, J., Kučs, A., Pleps, J., Kusiņš, G.* Latvijas valsts tiesību avoti. Valsts dibināšana – neatkarības atjaunošana. Dokumenti un komentāri. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2015, 50.–51. lpp. Sal.: *Rezevska, D.* Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2. izd. Rīga: Daigas Rezevska izdevums, 2015, 42.–43. lpp.

14 *Kelsen, H.* General Theory of Law & State. New Brunswick and London: Transaction Publishers, 2006, pp. xxxv–xxxix.

15 *Lazdiņš, J.* Latvijas publisko tiesību vēstures pamati. Grām.: Publiskās tiesības. Ievads. *Ziemele, I., Osipova, S.* (red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2024, 15.–100. lpp.

16 *Ābers, B.* Ko tagadnes latviešu tiesībniekam var dot Latvijas tiesību vēstures pazīšana. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, Nr. 3, 1940, 466.–481. lpp.

ģeopolitiskais konteksts Eiropā un nepieciešamība apzināties tiesiskās sistēmas identitāti un piederību noteiktai kultūrtelpai, kā arī vēsturiskā likumdevēja gribas noskaidrošana un nozīme tiesību piemērošanā atbilstoši juridisko metožu mācības atziņām.

1. Vēstures ģeopolitiskais konteksts

Tiesību piemērošanu reģionā būtiski ietekmē ģeopolitiskais konteksts, kas saistīts ar Krievijas radīto apdraudējumu.¹⁷ Lai cik pirmšķietami dīvaini tas šķistu, arī vēsture šajā ziņā ir skarta, jo Krievija savas rīcības morālās un tiesiskās pareizības attaisnojumu redz vēstures interpretācijā, izmantojot vēsturi kā vienu no ietekmes instrumentiem.¹⁸

Latvijai ir sarežģītas kaimiņattiecības ar Krieviju, ko raksturo nesakārtotas vēsturiskās attiecības.¹⁹ Krievija līdz galam tā arī nav atzinusi Latvijas (tāpat Igaunijas un Lietuvas, jo Krievijas pozīcija pret Baltijas valstīm ir vienāda) neatkarības atjaunošanu uz valsts nepārtrauktības (kontinuitātes) principa pamata.²⁰ Fundamentālajā jautājumā, kas skar 1939.–1940. gada notikumu juridisku kvalifikāciju²¹ un neatkarības atjaunošanu 1990.–1991. gadā²², Krievija atrodas atšķirīgā pozīcijā nekā trīs Baltijas valstis un

17 Kučs, A. Tiesību uz taisnīgu tiesu nozīme vārda brīvības un citu tiesību līdzsvarošanā mūsdienu ģeopolitiskajos apstākļos. Augstākās Tiesas Biļetens, Nr. 31, 2025, 58.–59. lpp.

18 Miller, A. Russia and Europe in Memory Wars. Norwegian Institute for International Affairs Working Paper, No. 890, 2020. Pieejams: https://www.nupi.no/content/pdf_preview/21330/file/NUPI_Working_Paper_890_Miller.pdf; Balodis, M. Krievijas vēsturiskā suverenitāte jeb vēstures loma mūsdienu Krievijas politikā. Pieejams: <https://appc.lv/lv/jaunumi/krievijas-vesturiska-suverenitate-jeb-vestures-loma-musdienu-krievijas-politika/>

19 Plašāk sk.: Reire, G. Latvijas un Krievijas attiecību matrica. Grām.: Latvijas diplomātijas gadsimts. Latvijas diplomātijas un ārlietu dienesta pirmais gadsimts (1919–2019) diplomātu esejās. Drēģeris, M. (sast.) Rīga: Zvaigzne ABC, 2020, 287.–305. lpp. Latvijas un Krievijas savstarpējo attiecību analīzi pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas sk.: Taurēns, J., Feldmanis, I. Latvijas ārpolitika un diplomātija 20. gadsimtā. 3. sējums. Rīga: Jumava, 2016; Kudors, A. Russia and Latvia: A Case of Sharp Power. London and New York: Routledge, 2024.

20 Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102, 22.1.–22.2.; 34.3. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/167214-par-likuma-par-pilnvarojumu-ministru-kabinetam-parakstit-1997-gada-7-augusta-parafeto-latvijas-republikas-un-krievijas-federaci...>

21 Plašāk sk.: Stranga, A. Latvija. Liktenīgo lēmumu laiks. Okupācija. 1939–1940. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2025.

22 Plašāk sk.: Bergmane, U. Politics of Uncertainty. The United States, the Baltic Question, and the Collapse of the Soviet Union. Oxford: Oxford University Press, 2023.

pārējā starptautiskā kopiena.²³ Krievija neatzīst Latvijas, Igaunijas un Lietuvas okupācijas prettiesiskumu, uzskatot to par tam laikam pieļaujamu un tiesisku rīcību. Tāpat Krievija neatzīst Latvijas, Igaunijas un Lietuvas neatkarības turpināšanos okupācijas laikā un neatkarības atjaunošanu. Krievijas ieskatā, Latvija, Igaunija un Lietuva ir jauna valsts, kas atdalījusies no PSRS tās sabrukuma procesos 1990.–1991. gadā, un attiecīgi tām ir noteikti pienākumi saistībā ar izstāšanos no PSRS (piemēram, Latvijas gadījumā attiecībā uz pilsonības garantēšanu bijušās PSRS pilsoņiem, kuri nav bijuši Latvijas pilsoņi).²⁴ Tāpat Krievija neatzīst PSRS rīcības prettiesiskumu un tās atbildību par pieļautajiem starptautisko tiesību pārkāpumiem. Šādā uzskatu atšķirībā jau ir ieprogrammēta vieta potenciāliem konfliktiem.²⁵ Pirmais to apzinājās un par to arī brīdināja profesors Dītrihs Andrejs Lēbers, izmantojot klibojošās kontinuitātes alegoriju.²⁶ Proti, attiecīgais jēdziens veidots pēc analogijas ar starptautiskajām privāttiesībām, kur viena iesaistītā valsts atzīst tiesisko attiecību un tās radītās tiesiskās sekas, savukārt otra valsts – ne.

Atšķirīgā nostāja attiecībā uz Baltijas valstu nepārtrauktības (kontinuitātes) atzīšanu ir pamats atšķirībām vēsturisko notikumu juridiskajā vērtējumā un tiesisko seku noteikšanā. Liela daļa strīdu, kas pastāv attiecībā uz bijušās PSRS pilsoņu tiesību nodrošināšanu Latvijā un t. s. krievvalodīgo tiesību pārkāpumiem, izriet no atšķirības 1939.–1940. gada un attiecīgi 1990.–1991. gada notikumu vērtējumā. Šajā ziņā bez detalizētas vēsturiskās analīzes un valsts nepārtrauktības principa piemērošanas nevar iztikt. To uzrāda atšķirības Eiropas Cilvēktiesību tiesas lietās pret Latviju par iespējamiem Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas²⁷ pārkāpumiem, ja ņem vai neņem vērā vēsturisko situāciju.²⁸ Šobrīd Eiropas Cilvēktiesību tiesa ir akceptējusi valsts nepārtrauktības

23 *Ziemele, I.* Acceptance of a Claim for State Continuity: A Question of International Law and its Consequences. *Law. Journal of the University of Latvia*, vol. 9, 2016, pp. 45–46.

24 Plašāk sk.: *Mälksoo L.* *Illegal Annexation and State Continuity. The Case of the Incorporation of the Baltic States by the USSR.* Second Revised Edition. Leiden and Boston: Brill/Nijhoff, 2022; *Ziemele, I.* *State Continuity and Nationality: the Baltic States and Russia. Past, Present and Future as Defined by International Law.* Second Revisited Edition. Leiden and Boston: Brill/Nijhoff, 2025.

25 *Zubok, V. M.* *Collapse. The Fall of the Soviet Union.* New Haven and London: Yale University Press, 2021, pp. 318–139.

26 *Lēbers (Loeber), D. A.* Latvijas neatkarības atjaunošanas prasības dažos dokumentos pirms 1990. gada 4. maija. Grām.: 4. maijs. Rakstu, atmiņu un dokumentu krājums par Neatkarības deklarāciju. *Jundzis, T.* (red.). Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 30.–31. lpp.

27 Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija. Pieejams: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/convention_lav

28 Sal.: Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2004. gada 17. jūnija spriedumu lietā “Ždanoka pret Latviju”, pieteikuma Nr. 58278/00, ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2006. gada

principu²⁹, bet tas nenozīmē, ka detalizēta vēsturiskā analīze un attiecīgs lietas risinājuma pamatojums vairs nav nepieciešams, īpaši sarežģītās lietās.

Tomēr vēsturiskā atšķirība pagātnes novērtējumā starp Latviju un Krieviju ir vēl plašāka. Latvijas neatkarības iegūšanu Krievijas impērijas sabrukuma rezultātā pēc Pirmā pasaules kara Krievija nav atzinusi līdz galam kā neatgriezenisku. Lai arī Padomju Krievija 1920. gada 11. augusta Miera līgumā³⁰ uz mūžīgiem laikiem atteicās no suverēnajām tiesībām uz Latviju, tas tiek traktēts kā Vladimira Uļjanova (Ļeņina) pagaidu taktisks solis, kuru var pārskatīt, kad Krievija atgūs varenību.³¹ Josifs Džugašvili (Staļins) to veica 1939.–1940. gadā, atgriežot Latviju Maskavas kontrolē. Arī šobrīd Kremļa ideoloģija Baltijas valstu neatkarības esību sasaista ar savu vājumu – kad Krievija kļūst vāja, Baltijas valstis iegūst neatkarību; kad Krievija atgūst varenību, tā mēģina atgūt arī zaudētās teritorijas. “Vēsturisko teritoriju atgūšana” ir šajā ziņā populārs koncepts.³² Attiecīgi Latvija tiek uztverta kā Kremļa kontrolē vēsturiski esoša teritorija, uz kuru tai ir tiesības pretendēt.³³ Latvijas esība Krievijas interešu sfērā – “krievu pasaulē” – tiek pamatota ar vēsturisko argumentu par Krievijas impērijas un PSRS tvērumu, no kura tiek atvasinātas tiesības ietekmēt Latvijas ārējo un drošības politiku.³⁴ Šajā ziņā nozīme

16. marta spriedumu lietā “Ždanoka pret Latviju”, pieteikuma Nr. 58278/00, kā arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas Lielās palātas 2009. gada 18. februāra spriedumu lietā “Andrejeva pret Latviju”, pieteikuma Nr. 55707/00, ar Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2022. gada 9. jūnija spriedumu lietā “Savickis un citi pret Latviju”, pieteikuma Nr. 49270/11.

29 Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2024. gada 25. oktobra spriedums lietā “Ždanoka pret Latviju (Nr. 2)”, pieteikuma Nr. 42221/18.

30 Miera līgums starp Latviju un Krieviju. Likumu un valdības rīkojumu krājums, Nr. 7, 18.09.1920.

31 J. Staļins, komentējot Miera līgumā atzīto Latvijas neatkarību, Latvijas ārlietu ministram Vilhelmam Munteram paziņoja: “Tas, kas noteikts 1920. gadā, nevar palikt uz mūžīgiem laikiem. Jau Pēteris Lielais gādāja par izeju uz jūru. Mēs esam tagad bez izejas, un tādā stāvoklī, kādā mēs tagad esam, tas nevar tā palikt.” Sk.: Satversmes tiesas 2007. gada 29. novembra spriedums lietā Nr. 2007-10-0102, 22.2. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/167214-par-likuma-par-pilnvarojumu-ministru-kabinetam-parakstit-1997-gada-7-augusta-parafeto-latvijas-republikas-un-krievijas-federaci...>

32 *Düben, B. A.* Revising History and “Gathering the Russian Lands”: Vladimir Putin and Ukrainian Nationhood. Pieejams: <https://ppr.lse.ac.uk/articles/10.31389/lseppr.86>

33 Diskusija. Mīts par ‘krieviskā elementa’ klātbūtni Latvijas teritorijā. Pieejams: <https://www.delfi.lv/kultura/32026447/cultureenvironment/120019919/diskusija-mits-par-krieviska-elementa-klatbutni-latvijas-teritorija>

34 Senāta 2024. gada 25. novembra spriedums lietā Nr. SKA-112/2024, 12. punkts. Sk.: Pulcēšanās brīvības ierobežojuma ģeopolitiskais konteksts. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/jaunumi/par-tiesu-lietam/administrativo-lietu-departamenta/pulcesanas-brivibas-ierobezojuma-geopolitiskais-konteksts-12348>; Satversmes tiesas 2025. gada

ir bijusi arī vēstures argumentu izmantošanai, kas uzrāda, ka Latvijas uzplaukums un attīstība notikusi, tikai tai esot Krievijas sastāvā, savukārt atrašanās ārpus Krievijas ietekmes nozīmējot neizdošanos un pagrimumu (*failed state*). Ilgstoši viens no Krievijas maigās varas instrumentiem ir bijis attiecīgu vēsturisko naratīvu veidošana savā valstī un starptautiski, tostarp arī Latvijā. Attiecīgi vēstures politika ir bijis Krievijas ierocis savas ietekmes uzturēšanai un atgūšanai.³⁵ Vienlaikus nevar ignorēt pamatoto konstatējumu, ka gan Rietumu pasaulei, īpaši ASV, gan Krievijai Baltijas valstis vienmēr bijušas atšķirīgas un strukturāli nodalāmas no pārējās postpadomju telpas.³⁶

Krievijas nepārvarētās impēriskās ambīcijas un vēlme gūt revanšu par zaudējumu Aukstajā karā padara Krieviju par draudu drošībai un starptautiski tiesiskajai kārtībai Eiropā. Latvija kā Krievijas kaimiņvalsts ietilpst Krievijas “krievu pasaules” sfērā un attiecīgi pilnīgi pamatoti var atzīt, ka šābriža ģeopolitiskajā situācijā Latviju skar reāls apdraudējums tās neatkarībai un nacionālajai drošībai. Šajā ziņā Eiropas Cilvēktiesību tiesa šādu apdraudējumu atzīst kopš 2008. gada, kad Krievija iebruka Gruzijā, un 2014. gada, kad Krievija slepus un pēcāk arī atklāti iebruka Ukrainā, prettiesiski anektējot Krimas pussalu un daļu no Ukrainas austrumiem.³⁷ Pēc pilna apmēra kara sākuma 2022. gadā tas ir kļuvis acīmredzams, tāpat kā tas, ka Vladimirs Putins savu rīcību balsta vēsturiskos argumentos.³⁸ Attiecīgi cīņa pret Vladimīru Putinu notiek ne vien pašlaik, bet arī virtuālajā pagātnē (tās interpretācijā).³⁹

Tas mūsdienu ģeopolitiskajos apstākļos vēsturnieku darbu padara par būtiski nepieciešamu nacionālās drošības stiprināšanas instrumentu. Lai atspēkotu Vladimīra Putina vēsturiskās fantāzijas un radītu vēsturisko notikumu objektīvu un faktos balstītu

13. februāra spriedums lietā Nr. 2024-06-01, 13.1. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/358710-par-priekšvelesanu-agitācijas-likuma-5sup1sup-panta-atbilstību-latvijas-republikas-satversmes-100-pantam>

35 Plašāk sk.: *Kudors, A.* Russia and Latvia: A Case of Sharp Power. London and New York: Routledge, 2024.

36 *Bergmane, U.* Politics of Uncertainty. The United States, the Baltic Question, and the Collapse of the Soviet Union. Oxford: Oxford University Press, 2023, pp. 172–174.

37 Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2025. gada 10. jūlija spriedums lietā “Rodina un Borisova pret Latviju”, pieteikuma Nr. 2623/16 un 2299/16.

38 *Cuesta, J. G.* No Prague Spring and no Gulag: Putin’s Russia rewrites history to justify its wars. Pieejams: <https://english.elpais.com/international/2025-05-23/no-prague-spring-and-no-gulag-putins-russia-rewrites-history-to-justify-its-wars.html>

39 *Applebaum, A.* Don’t Accept Putin’s Version of History. Pieejams: <https://slate.com/news-and-politics/2014/10/nato-and-eu-expansion-didnt-provoke-vladimir-putin-american-triumphalism-isnt-to-blame-for-russias-aggression.html>; *Applebaum, A.* Falsifying Russia’s History Is a Step Toward More Violence. Pieejams: <https://www.theatlantic.com/ideas/archive/2021/12/putins-plot-against-russias-future/620930/>

izklāstu, ir vajadzīgi vēsturnieku pētījumi un to rezultātu popularizēšana sabiedrības atmiņā.⁴⁰ Šajā ziņā kritiskie atslēgas posmi no tiesību vēstures perspektīvas analizēti profesora Jāņa Lazdiņa publikācijās – gan seno baltu un lībiešu tiesības, gan Latvijas tiesiskās sistēmas piederība Eiropas kultūrtelpai, gan tiesību attīstība Latvijas teritorijā Krievijas impērijas laikā un padomju okupācijas periodā. Valsts nepārtrauktības (kontinuitātes) princips (doktrīna), Krievijas vēsturiskā ietekme uz Latvijas tiesisko sistēmu un tās seku pārvarēšana, kā arī Latvijas tiesiskās sistēmas identitāte un piederība Eiropas kultūrtelpai ir būtisks arguments ne vien tiesību vēstures kontekstā, bet arī tiesību normu piemērošanā. Padomju okupācijas režīma mantojuma pārvarēšana un Latvijas tiesiskās sistēmas atgriešanās Rietumu tiesību tradīcijā un kontinentālās Eiropas tiesību saimē skatāma postkoloniālisma teoriju perspektīvā.⁴¹ Krievija nav pārvarējusi savu impērisko pagātņi, savukārt daļai Latvijas sabiedrības ir vērā ņemama līdzatkarība no Krievijas impēriskajām traumām un piemīt prokrievisks sentiments, kas ietekmē Latvijas attīstību.⁴²

2. Latvijas tiesiskās sistēmas dziļums

Ar ģeopolitisko kontekstu ir cieši saistīts jautājums par Latvijas valsts un tās tiesiskās sistēmas vēsturisko dziļumu. Lai arī Latvijas Republika proklamēta 1918. gada 18. novembrī un kā valsts tā nepārtraukti pastāv jau vairāk nekā gadsimtu, vēstures zinātnē ir saskatāmi mēģinājumi to padarīt vēl senāku. Šajā ziņā kanoniska bija Kārļa Ulmaņa autoritārā režīma pieeja, kas senlatviešu valstiskos veidojumus traktēja kā senas latviešu valstis ar saviem karaļiem⁴³, kā arī par vienu no Latvijas valstiskuma attīstības posmiem integrēja Kurzemes hercogistes stāstu, īpaši hercoga Jēkaba laikus.⁴⁴ Te

40 Plašāk sk.: *Strenga, G., Bergmane, U.* Latvieši labprātīgi atsakās no savas zemes pagātnes. Pieejams: <https://www.delfi.lv/898102/versijas/120094230/gustavs-strenga-una-bergmane-latviesi-labpratigi-atsakas-no-savas-zemes-pagatnes>

41 Plašāk sk.: *Krūmiņš, G.* Latvijas vēsture postkoloniālās perspektīvas skatījumā: PSRS koloniālā politika Latvijā. Grām.: *Varas Latvijā: no Kurzemes hercogistes līdz neatkarīgai valstij.* Esejas. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 583.–658. lpp.

42 *Krastiņš, E.* Kāpēc Latvija nevar labāk? Vēsturiski ekonomiska eseja. Pieejams: <https://www.ekonomisti.lv/wp-content/uploads/2023/02/Kapēc-Latvija-nevar-labak.pdf>

43 *Butulis, I.* Ideoloģija un propaganda. Grām.: 15. maija Latvija. *Feldmanis, I.* (red.). Rīga: Latvijas Mediji, 2017, 169.–170. lpp.

44 *Ibid.*, 171.–173. lpp.

nodērēja versijas par Birona dzimtas latvisko izcelsmi⁴⁵, kā arī citi mīti, kurus atražoja gan vēsturnieku pētījumi, gan režīma propaganda un populārā kultūra.⁴⁶

Valsts un tiesiskās sistēmas vēlme pēc vēsturiska dziļuma ir objektīvi saprotama un loģiska – neviena valsts nav vēsturiska nejaušība vai lielās vēstures gaitas blakusprodukts. Attiecīgi ir vēlme pagātni caurskatīt atbilstoši mūsdienu perspektīvai un interpretēt tās gaismā.⁴⁷ Latvijas tiesiskās sistēmas kontekstā, tai esot uz kultūrtelpu sadursmes robežas, kur to skar Krievijas revanšisms, ir principiāli svarīga izpratne par savu vēsturi, lai pamatotu eiropisko identitāti un piederību Eiropas kultūrtelpai ar tās vērtībām, kultūru, tiesībām un politisko domu. Arī viens no Latvijas Republikas Satversmes ievada⁴⁸ uzdevumiem bija fiksēt, ka Latvijā nekad nav bijusi un nebūs krieviska kultūrtelpa.⁴⁹ Šajā ziņā ir nepieciešami vēsturnieku pētījumi, kas Latvijas tiesiskās sistēmas saknes un piederību skata, profesora Arveda Švābes latviešu nācijas vēstures tradicionālās robežas paplašinot ar Latvijas teritorijas vēstures perspektīvu.⁵⁰ Tas nozīmē, ka būtiska daļa no Latvijas tiesiskās sistēmas vēstures saknēm, kas ietekmējušas identitāti un kultūrtelpas piederību, ir saistāma ar vācbaltiešu esību Latvijas vēsturē.⁵¹ Livonijas konfederācija⁵²

45 Butulis, I. Ideoloģija un propaganda. Grām.: 15. maija Latvija. *Feldmanis, I.* (red.). Rīga: Latvijas Mediji, 2017, 173. lpp.

46 Plašāk sk.: *Zelče, V., Zanders, M.* Ulmaņlaiki. Latvju autoritārisma īpatnības. Rīga: Aminori, 2023.

47 Sk. arī: *Levits, E.* Par nacionālo identitāti un demokrātisku atmiņu politiku. *Jurista Vārds*, Nr. 1(700), 03.01.2012., 18.–22. lpp.

48 Grozījums Latvijas Republikas Satversmē. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/267428-grozijums-latvijas-republikas-satversme>

49 Plašāk sk.: *Levits, E.* Izvērstas Satversmes preambulas teksta piedāvājuma komentārs. *Jurista Vārds*, Nr. 39(790), 24.09.2013., 9.–19. lpp.

50 Par Latvijas tiesību vēstures perspektīvu plašāk sk.: *Osipova, S.* Juridiskā izglītība latviešu valodā un Latvijas tiesību vēsture 20. gs. starpkaru posmā. Grām.: *Osipova, S.* Nācija, valoda, tiesiska valsts: ceļā uz rītdienu. Rakstu krājums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2020, 295.–312. lpp.; *Lazdiņš, J.* Profesors Arveds Švābe: literāts, tiesībnieks, vēsturnieks vai politiķis. *Jurista Vārds*, Nr. 49(1003), 28.11.2017., 22.–33. lpp.

51 *Lēbers, D. A.* “Vācbaltieši” tomēr ir “vācbaltieši”. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 48(763), 14.02.1997., 4. lpp. Plašāk sk.: *Grudule, M.* Vācbaltieši Latvijas un latviešu kultūras vēsturē. Grām.: *Latvieši un Latvija. IV sējums. Latvijas kultūra, izglītība, zinātne.* *Stradiņš, J., Hausmanis, V., Kūle, M.* (red.). Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2017, 207.–230. lpp.

52 Plašāk sk.: *Levāns, A., Zanders, M.* Aizmirstā Livonija: savējā vai svešā, tumšā vai romantiskā? Rīga: Aminori, 2021.

kā unikāls viduslaiku valstisks veidojums, Kurzemes un Zemgales hercogiste⁵³, kā arī vācbaltiešu muižniecības privilēģijas, kas padarīja reālu Baltijas guberņu autonomiju⁵⁴ Krievijas impērijas sastāvā, ir daļa no Latvijas tiesiskās sistēmas vēstures, kas ietekmējušas tiesiskās sistēmas pamatprincipus, sabiedrības vērtības un tiesisko kultūru. Baltijas krusta karos noteiktās izcīnītās Livonijas konfederācijas robežas ir noteikušas kultūrtelpu saskares robežas, kas Latvijas tiesisko sistēmu padara piederīgu Eiropai.⁵⁵

Šajā ziņā arī tiesību vēsturē vairāk apzināms un izceļams vācbaltiešu mantojums. Ne velti Latviešu vēsturisko zemju likuma preambulā ir īpaši uzsvērts, ka “*latviešu nācijas tapšanā būtiska bijusi vācbaltiešu kultūras ietekme*”.⁵⁶ Savukārt Rīgas Svētā Pētera baznīcas likuma 2. pantā godināts vācbaltiešu kultūras mantojums, viņus atzīstot par zaudētu Latvijas tautas daļu, kas veidoja piederības saikni Rietumu kristīgajai tradīcijai un tās formētajai eiropisko vērtību kultūrtelpai.⁵⁷ Savā ziņā vācbaltieši ir negribēta un nesaprasta, bet eiropiskas Latvijas esībai būtiska valstsnācijas daļa. Viņi kā “savējie svešie” Latvijas tiesiskajai sistēmai deva eiropisko piesaisti un piederības izjūtu Rietumu tiesību tradīcijai. Šajā ziņā īpašu ievēribu pelna pirmais konstitucionālā ranga akts Latvijas teritorijā – Kurzemes un Zemgales hercogistes Valdības formula (*Formula Regiminis*)⁵⁸, kas balstās uz Rietumu tiesību tradīcijai atbilstošām kārtu privilēģijām un tiesiskas valsts principiem⁵⁹, ka nevis valdnieks ir likums, bet likums ir valdnieks. Proti, valdnieka vara ir tiesiski ierobežota un padota likumam, kā arī likums nosaka

53 Plašāk sk.: *Jakovļeva, M.* Valstiskums Kurzemes un Zemgales hercogistē (1562–1795). Grām.: Varas Latvijā: no Kurzemes hercogistes līdz neatkarīgai valstij. Esejas. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 17.–65. lpp.

54 Plašāk sk.: *Ķikuts, T.* Latvija Krievijas impērijas sastāvā: tradīcijas pārvērtības 18.–19. gadsimtā. Grām.: Varas Latvijā: no Kurzemes hercogistes līdz neatkarīgai valstij. Esejas. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2019, 69.–187. lpp.

55 Sk. arī: *Stradiņš, J.* Trešā atmoda. Runas un raksti 1988.–1990. gadā Latvijā un par Latviju. Rīga: Zinātne, 1992, 231.–254. lpp.

56 Latviešu vēsturisko zemju likums, preambulas otrā rindkopa. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/324253-latviesu-vesturisko-zemju-likums>

57 Rīgas Svētā Pētera baznīcas likums, 2. panta otrā un trešā daļa. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/331463-rigas-sveta-petera-baznicas-likums>

58 Valdības formula Kurzemes un Zemgales hercogistē. Grām.: *Apsītis, R., Blūzma, V., Lazdiņš, J.* Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 2. sējums. Poļu un zviedru laiku tiesību avoti (1561–1795). Rīga: Juridiskā koledža, 2006, 210.–220. lpp.

59 *Lazdiņš, J.* Valdības formula (*Formula Regiminis*) (1617). Grām.: *Apsītis, R., Blūzma, V., Lazdiņš, J.* Latvijas tiesību avoti. Teksti un komentāri. 2. sējums. Poļu un zviedru laiku tiesību avoti (1561–1795). Rīga: Juridiskā koledža, 2006, 207.–210. lpp.

valdnieka patvaļas robežas un paredz aizsardzību gadījumos, kad valdnieks šīs robežas pārkāptu.⁶⁰ Tā ir eiropiska, ne austrumnieciska tiesību izpratne.

Nespēja un neprasme sadzīvot proklamētajā Latvijas Republikā un tās tiesiskajā sistēmā ir viena no kopīgajām latviešu nācijas un vācbaltiešu traģēdijām, kas radīja daudz problēmu, kuras starp pasaules kariem tā arī netika atrisinātas. Šajā ziņā vērā ņemams, ka savas valsts un valstsnācijas statuss prasa pārliecību par vēsturisko taisnību savai esībai un leģitimitātes izjūtu valstī un tiesiskajā sistēmā uz mūžīgiem laikiem. Latviešu nācijas attiecības ar vācbaltiešu kopienu bija traumatiskas.⁶¹ Zemes reforma, atšķirīgā pagātnes izjūta un Neatkarības kara traumas neļāva vācbaltiešiem saplūst ar latviešu nāciju vienotā valstī.⁶² Vācbaltiešu kopienas izceļošana un zaudēšana ir vēsturisks mantojums, kurš vēl nav pārvarēts un sabiedriski izrunāts.⁶³ Profesora Jāņa Lazdiņa darbos šie aspekti ir skarti, dodot iespēju pagātnes pārvērtēšanai.⁶⁴

Ģeopolitiskā konteksta diktētā norobežošanās no Krievijas nenozīmē vēstures aizmirstānu un pagātnes amnēziju. Laba Krievijas kultūras, sabiedrības un politisko procesu izpratne ir nevis trūkums, bet noderīgs resurss, kas nepieciešams pastāvošo apdraudējumu labākai pārvaldībai un nacionālās drošības risku mazināšanai. Vēsturiskā atmiņa par pieredzi Krievijas impērijas sastāvā un padomju okupācijas laiks ir vērtīgs resurss, kas nodrošina priekšrocības Krievijas studijās un krieviskās impēriskās identitātes izpratnē. Ne velti šobrīd Rietumos atzīst, ka tieši baltieši un poļi to vēsturiskās pieredzes dēļ daudz labāk ir sapratuši Kremļa politiku un tās radītos apdraudējumus.⁶⁵ Vēsturiskā pieredze neļauj būt naiviem un cerību pilniem attiecībā uz Kremļa solījumiem. Tādējādi, starptautiski pastāvot augstai interesei par notiekošo Krievijā un tās attīstības perspektīvām, tas paver iespējas jauniem pētniecības virzieniem, kuriem Baltijas valstīs ir visi

60 Bingham, T. *Rule of Law*. London: Allen Lane, 2010, pp. 3–9.

61 Zellis, K. Atmiņas versija: savējie un svešie Latvijas Republikā. *Tīrraksts*, Nr. 2, 2014, 70.–73. lpp.

62 Plašāk sk.: Cerūzis, R. *Vācu faktors Latvijā (1918–1939)*. Politiskie un starpnacionālie aspekti. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2004.

63 Lēbers, D. A. Augstākā tiesa un 1941. gada izceļotāju īpašumi. *Diena*, Nr. 204, 02.09.1998., 12. lpp.

64 Lazdiņš, J. Īpašuma denacionalizācija Latvijas Republikā. Grām.: *Nepārtrauktības doktrīna Latvijas vēstures kontekstā*. Jundzis, T. (red.). Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2017, 381.–382. lpp.

65 Lau, S. “We told you so!” How the West didn’t listen to the countries that know Russia best. Pieejams: <https://www.politico.eu/article/western-europe-listen-to-the-baltic-countries-that-know-russia-best-ukraine-poland/>

nepieciešamie priekšnoteikumi.⁶⁶ Šajā ziņā var izcelt Tartu Universitātes profesora Lauri Melkso piemēru, kura erudīcija Krievijas starptautisko tiesību vēsturē viņam ļāvusi kļūt par pieprasītu un autoritatīvu starptautisko tiesību lietpratēju Krievijas jautājumos.⁶⁷

Liels tiesību vēstures potenciāls, kas varētu radīt starptautisku interesi, ir Pētera Stučkas teorētiskajam un praktiskajam mantojumam. Būdam viens no Padomju Krievijas tiesību sistēmas arhitektiem un padomju tiesību teorētiskajiem pamatlicējiem, Pēteris Stučka līdz šim nav guvis plašu uzmanību Rietumos – šajā ziņā daudz labāk zināms Jevģenijs Pašukanis.⁶⁸ Vienlaikus kreiso ideju renesanse Rietumu akadēmiskajās aprindās un aizraušānās ar marksisma filozofiju varētu būt pamudinājums pievērsties kritiskam latviešu ieguldījuma vērtējumam marksisma ideju formulēšanā un īstenošanā, tostarp padomju (sociālistisko) tiesību kontekstā skarot Pēteri Stučku. Jevģenijs Pašukanis ir vairāk nekā skaļi atgriezies nesenos Centrāleiropas tiesību zinātnieku darbos⁶⁹, un profesors Mārtiņš Pāparinskis savā inaugurācijas lekcijā ir izcēlis arī Pēteri Stučku un profesora Hansa Kelzena debates ar viņu starptautisko tiesību kontekstā.⁷⁰ Savulaik profesora Andra Plotnieka pētījumi⁷¹ nodrošināja šā virziena popularitāti padomju okupācijas laikā, tāpēc šobrīd atkal varētu būt istā laiktelpa kritiskai Pētera Stučkas domu mantojuma analīzei mūsdienu kontekstā.

66 Jau šobrīd Krievijas, tās attiecību ar kaimiņvalstīm un ietekmes uz Latviju pētniecība tiek regulāri veikta dažādās Latvijas zinātniskajās institūcijās un domnīcās (piemēram, Latvijas Nacionālās aizsardzības akadēmijas Drošības un stratēģiskās pētniecības centrā, Latvijas Ārpolitikas institūtā, Ģeopolitikas pētījumu centrā, Austrumeiropas politikas pētījumu centrā, arī NATO Stratēģiskās komunikācijas izcilības centrā), un Latvijas politikas zinātnes un drošības politikas zinātniekiem ir vērā ņemama ekspertīze un autoritāte attiecīgajos jautājumos.

67 Piemēram: *Mälksoo, L.* Russian Approaches to International Law. Oxford: Oxford University Press, 2015; *Mälksoo, L.* Russia, the Soviet Union, and Imperial Continuity in International Law. Oxford: Oxford University Press, 2026.

68 Piemēram: *Freeman, M. D. A.* Lloyd's Introduction to Jurisprudence. Seventh Edition. London: Sweet & Maxwell Ltd, 2001, pp. 982–986.

69 Piemēram: Legal Form. Pashukanis and the Marxist Critique of Law. *Cercel, C., Fusco, G. G., Tacik, P.* (eds.). London and New York: Routledge, 2025; Legal Form and the End of Law. Pashukanis's Legacy. *Cercel, C., Fusco, G. G., Tacik, P.* (eds.). London and New York: Routledge, 2025.

70 *Pāparinskis, M.* The Development of International Law: The Case for Revisiting Compensation. Current Legal Problems, vol. XX, 2025, pp. 1–31.

71 *Plotniek, A.* A. Petr Stučka i istoki sovetской pravovoj mysli: 1917–1925. Učjonyje zapiski Latvijskogo gosudarstvennogo universiteta imeni P. Stučki, No. 129, 1970. Sk. arī: *Plotnieks, A.* Pēteris Stučka un marksistiskās tiesību zinātnes “sākums un beigas”. Jurista Vārds, Nr. 45(897), 17.11.2015., pp. 26–29.

Latvijas tiesiskā sistēma, īstenojot nāciju pašnoteikšanās tiesības, atdalījās no bijušās Krievijas tiesību telpas un faktiski tiesiskā regulējuma un tiesību normu piemērošanas prakses ziņā atradās tiesiskās pēctecības attiecībās ar Krieviju.⁷² Jaunā Latvijas valsts, cik vien varēja, pārņēma bijušās Krievijas likumus un arī to piemērošanas praksi. 1919. gada 5. decembra likums “Par agrāko Krievijas likumu spēkā atstāšanu Latvijā” paredzēja, ka

*“visi agrākie Krievijas likumi, kuri pastāvēja Latvijas robežās līdz 1917. gada 24. oktobrim, pagaidām uzskatāmi par spēkā esošiem pēc 1918. gada 18. novembra, ciktāl tie nav atcelti ar jauniem likumiem un nerunā pretim Latvijas valsts iekārtai un Tautas Padomes platformai”.*⁷³

Tāpat Latvijas Senāts spriedumos regulāri atsaucās uz bijušās Krievijas Valdošo Senātu, gan balstoties uz iepriekšējās judikatūras atziņām, gan skaidri uzrādot nepieciešamību tās koriģēt, ja bija mainījies tiesiskais un faktiskais konteksts. To arī noteica Latvijas Tautas padomes pieņemtie likumi. Saglabājot spēkā esību bijušās Krievijas Tiesu iekārtas likumiem⁷⁴, ar Pagaidu nolikumu par Latvijas tiesām un tiesāšanās kārtību⁷⁵ tika koriģēts tikai tas, ko vajadzēja koriģēt pēc neatkarīgas valsts proklamēšanas. Piemēram, pagaidu nolikums uzsvēra, ka “*latviešu valoda ir valsts valoda un darīšanu valoda tiesu iestādēs*”.⁷⁶ Tāpat nolikums paredzēja, ka kasācijas instance visās lietās – Senāts – atrodas Rīgā.⁷⁷ Saglabājot Krievijas tiesu iekārtas likumu ietvaru, neatkarīgā Latvijas valsts izveidoja savu kasācijas tiesu – Senātu – kā Krievijas Valdošā Senāta pēcteci. Šajā ziņā konstatējama normatīvā regulējuma, tiesiskās tradīcijas un judikatūras pēctecība, ciktāl tā bija savienojama ar Latvijas tiesiskās sistēmas pamatnormu. Šķiet, pēc Pirmā pasaules kara bijušās Krievijas impērijas teritorijā tapušajās jaunajās valstīs nevienas citas valsts augstākā tiesa nav konstruēta uz pēctecības principiem ar Valdošo Senātu.

72 Blūzma, V. Latvijas Republikas valsts dibināšana un nacionālās tiesību sistēmas veidošana (1918–1922). Grām.: Latvijas tiesību vēsture (1914–2000). *Lēbers, D. A.* (red.). Rīga: LU žurnāla “Latvijas Vēsture” fonds, 2000, 177. lpp.

73 Likums par agrāko Krievijas likumu spēkā atstāšanu Latvijā. Likumu un valdības rīkojumu krājums, Nr. 13, 31.12.1919.

74 Tiesu iekārtas likumi. 1924. gada izdevumā. Rīga: Tieslietu ministrijas kodifikācijas nodaļa, 1924.

75 Pagaidu nolikums par Latvijas tiesām un tiesāšanās kārtību. Latvijas Pagaidu Valdības likumu un rīkojumu krājums, Nr. 1, 1919.

76 *Ibid.*, 10. pants.

77 *Ibid.*, 7. pants.

Profesors Jānis Lazdiņš savos rakstos ir pievērsies tieši valsts nepārtrauktības (kontinuitātes) principa nodrošināšanai tiesu varā pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas, skarot tās sarežģītību.⁷⁸ Ja likumdevēja varai un izpildvarai Latvijas Republikas Satversmes⁷⁹ darbības atjaunošana pilnā apjomā nozīmēja visu iepriekšējo valsts varas orgānu atjaunošanu, tiesu varai situācija bija atšķirīga.⁸⁰ Senāts, Tiesu palātas un apgabaltiesas tika atjaunotas (tomēr salīdzinoši grūti un vēlu – tikai 1995. gadā), bet vienlaikus no padomju okupācijas režīma tika pārņemtas rajona (pilsētas) tiesas. Arī Augstākās tiesas nosaukums saistāms ar padomju okupācijas periodu, jo Vladimiram Uļjanovam (Iļņinam) un Pēterim Stučkam padomju tiesībās bija Augstākā tiesa.⁸¹ Kā savulaik viņi, tā pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas arī Gvido Zemrībo šajā ziņā daudz ietekmējās no ASV konstitucionālās tradīcijas un ASV Konstitūcijā paredzētās Augstākās tiesas.⁸² Tomēr kasācijas instances tiesas dubultnosaukums, kas radies sarežģīta kompromisa rezultātā⁸³ tiesu reformu gaitā, liecina par komplicētu identitāti un pagātnes ietekmi uz tiesu varas organizāciju. Reformas šajā ziņā ir bijušas daudz grūtākas un arī iekavētas, jo stipra un neatkarīga tiesu vara ilgu laiku nebija politiskā prioritāte.⁸⁴

Te gan jāuzsver, ka Senāta darbības atjaunošana un tā nosaukuma saglabāšana tiesu reformās nav tikai simboliska nodeva vēsturei, jo pastāv arī Senāta judikatūras un tradīcijas nepārtrauktība.⁸⁵ Pateicoties profesora Dītriha Andreja Lēbera mudinājumiem,

78 Lazdiņš, J. Tiesu varas nepārtrauktība Latvijas Republikā. Priekšnoteikumi un nepieciešamība. Grām.: Nepārtrauktības doktrīna Latvijas vēstures kontekstā. *Jundzis, T.* (red.). Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmijas Baltijas stratēģisko pētījumu centrs, 2017, 345.–359. lpp.

79 Latvijas Republikas Satversme. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/57980-latvijas-republikas-satversme>

80 Lazdiņš, J. Continuity of the Juridical Power in the Republic of Latvia. *Journal of the University of Latvia. Law*, No. 9, 2016, pp. 70–73.

81 Plašāk sk.: *Grigore-Bāra, E.* Ieskats Augstākās tiesas Plēnuma vēsturē: Latvijas Senāta Apvienotā sapulce un Latvijas PSR Augstākās tiesas Plēnums. *Augstākās Tiesas Biļetens*, Nr. 31, 2025, 140.–154. lpp.

82 Zemrībo, G. Vai Senāts paliks 95 gadus jauns? *Augstākās Tiesas Biļetens*, Nr. 8, 2014, 14.–16. lpp.; Zemrībo, G., *Guļevska, L.* Darbs dara cilvēku. Rīga: Jumava, 2015, 241.–242. lpp.

83 Grozījumi likumā “Par tiesu varu”. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/302980-grozijumi-likuma-par-tiesu-varu>

84 Piemēram: *Guļāns, A.* Ar atskatu vēsturē, ar domu nākotnē. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 374(1435), 17.12.1998., 1.–2. lpp.

85 Lēbers, D. A. Latvijas Senāts viņdienās un mūsdienās. *Latvijas Vēstnesis*, Nr. 387(1448), 29.12.1998., 4. lpp.

starpkaru Senāta judikatūra ir apzināta un tiek joprojām izmantota tiesu praksē, kā arī tiek uzturēts un kopts Latvijas Senāta vēsturiskais mantojums.⁸⁶

Tiesiskās sistēmas vēsturisko sakņu apzināšanās stiprina identitāti un piederības izjūtu. Šajā ziņā Latvijas tiesiskās sistēmas vēsturiskais dziļums ir krietni senāks par 1918. gada 18. novembri un cieši integrēts Eiropas kultūrtelpā un Rietumu tiesību tradīcijā. Tādējādi kā Latvijai piederīgi un to raksturojoši jāuzlūko vācbaltiešu centieni un idejiskie meklējumi Latvijas vēsturē, kas ļauj skatīt daudz lielākā vēsturiskā dziļumā gan Latvijas valstiskuma, gan nacionālo tiesību un arī tiesību zinātnes aizsākumus. Tas nemazina pirmās latviešu nacionālās atmodas centienu vērtību un senlatviešu kultūras mantojuma nozīmīgumu, bet padara Latvijas tiesisko sistēmu dziļāk un pamatīgāk integrētu kā latviskā, tā eiropēiskajā tradīcijā.

3. Vēsturiskā likumdevēja griba

Mūsdienu tiesību normas atspoguļo pagātnes tiesībpolitisko izšķiršanos, vērtību spriedumus un atsevišķu cilvēku grupu sev izcīnītās tiesības. Tiesību normu mērķis un jēga nav noskaidrojama bez vēsturiskā konteksta izpratnes. Pat skatot tiesības kā “dzīvu instrumentu”, kas mainās līdzī sabiedrības attīstībai, nepieciešama izpratne par sabiedrības dzīves izmaiņām, to ietekmējošiem faktoriem un pagrieziena punktiem šajā procesā. Tādā ziņā grūti iedomāties, ka tiesību normu piemērotājs tiesību normu satura noskaidrošanā varētu iztikt bez vēstures zināšanām. Ne velti viena no tiesību normu iztulkošanas pamatmetodēm ir vēsturiskā iztulkošana.⁸⁷ Vēsturiskajā iztulkošanā tiek noskaidrota vēsturiskā likumdevēja griba, tiesību normas tapšanas vēsturiskais konteksts, tiesību normas attīstība tiesiskajā un sociālajā realitātē, kā arī tās piemērošana praksē.⁸⁸ Tiesiskā sistēma un visas tiesību normas ir laikā pastāvošas – tās attiecināmas ne tikai uz pašreizējo brīdi, bet tām ir arī pagātnes pieredze un nākotnes perspektīva. Attiecīgi šābrīža jautājumus prasmīgs tiesību normu piemērotājs nevar risināt bez laika perspektīvas, apzinoties iepriekšējo tiesību normas pieredzi un tiesiskās sistēmas vēsturisko atmiņu.

Likumdevēja griba ir nozīmīga gan noskaidrojot tiesību normas saturu, gan tiesību tālākveidošanā, jo tās izmantošanas priekšnoteikums ir likuma roba esība. Lai varētu veikt tiesību tālākveidošanu, ir jākonstatē likuma robs – likuma normu nesakritība

⁸⁶ Piemēram: Latvijas Senāts 1918–1940. Pieejams: <https://www.at.gov.lv/lv/par-augstako-tiesu/vesture/latvijas-senats-1918-1940/>

⁸⁷ Plašāk sk.: *Melķisis, E.* Tiesību normu iztulkošana. Grām.: *Melķisis, E.* Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku tiesisku valsti. Rakstu krājums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 233.–238. lpp.

⁸⁸ Plašāk sk.: *Neimanis, J.* Ievads tiesībās. Rīga: zv. adv. J. Neimanis, 2004, 152.–154. lpp.

ar likuma plānu, proti, likumdevēja iecerēm par likuma mērķi, jēgu un tvērumu.⁸⁹ Likumdevējs ar savu gribu, ciktāl tā ir atbilstoša augstāka juridiskā spēkā tiesību normām, var izslēgt arī iespējamu tiesību tālākveidošanu, skaidri uzsverot, ka paredzētais regulējums ir izsmeļošs un tieši tāds, kādam tam atbilstoši likuma plānam jābūt (*argumentum a contrario*).⁹⁰

Vēsturiskā likumdevēja griba nav nedz fikcija, nedz tiesību normu piemērotāja subjektīvs un patvaļīgs pieņēmums. Juridisko metožu mācībā ir izstrādāta noteikta pieeja tam, kādā veidā noskaidrojama likumdevēja griba, un tiesību normu piemērotājam šajā ziņā jārikojas atbilstoši šīm juridiskajām metodēm. No tiesību normu piemērotāja tiek sagaidītas prasmes darbā ar tiesību normu izstrādes (sagatavošanas) materiāliem, no kuriem ir rekonstruējama vēsturiskā likumdevēja griba.⁹¹

Tiesību normu izstrādes (sagatavošanas) materiāli kā tiesību avots ir piedzīvojis plašu atzišanu tiesiskajā sistēmā un lietojumu tiesību normu piemērošanas praksē.⁹² Līdzās judikatūrai un doktrīnai tiesību normu izstrādes (sagatavošanas) materiāli ir kļuvuši par vienu no populārākajiem tiesību palīgavotiem. Savulaik par to Saeimas debatēs ir iestājušies bijušie Satversmes sapulces deputāti, uzsverot, ka tiesu varai Satversmes iztulkošanā jāņem vērā un jāievēro likumdevēja debātes par konkrēto Satversmes normu saturu un Satversmes normas nevar iztulkot pretēji likumdevēja gribai.⁹³ Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas pamatus šā tiesību palīgavota atgriešanai tiesiskajā sistēmā ir likusi Satversmes tiesa. Gan attiecībā uz Satversmi, gan apstrīdēto tiesību normu saturu Satversmes tiesa plaši izmantojusi to izstrādes (sagatavošanas) materiālus. Piemēram, attiecībā uz Satversmes normu iztulkošanu atsauces uz Latvijas Satversmes sapulces stenogrammām ir ierasts Satversmes tiesas paņēmieni, lai noskaidrotu vēsturiskā likumdevēja gribu un ar tās palīdzību definētu attiecīgo normu mērķi un jēgu. Satversmes

89 Kalniņš, E. Tiesību tālākveidošana. Grām.: Kalniņš, E. Privāttiesību teorija un prakse. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 316.–326. lpp.

90 Neimanis, J. Tiesību tālākveidošana. Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2006, 125.–129. lpp.

91 Krūkle, G. Tiesību normas satura noskaidrošana. Grām.: Juridisko metožu mācība. Astoņi soļi tiesību normu piemērošanā. Rezevska, D. (red.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2025, 99.–102. lpp.

92 Plašāk sk.: Krūmiņa, V. Tiesību normu izstrādes materiāli un to nozīme tiesību normu interpretācijā. Grām.: Interesu pārstāvības process. Skaidrojumi un komentāri. Osipova, S., Pleps, J. (red.). Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2024, 220.–237. lpp.

93 Cielēns, F. Latvijas Republikas Satversmes noteikumi par deputātu imunitāti. Tieslietu Ministrijas Vēstnesis, 1929, Nr. 1/2, 99.–101. lpp. Plašāk sk.: Latvijas Republikas II Saeimas IX sesijas 20. sēdes 1928. gada 6. jūnijā stenogramma. Grām.: Latvijas Republikas II Saeimas stenogrammas. IX sesija. 1928. gads. Rīga: Latvijas Republikas Saeimas izdevums, 1928.

tiesa šim nolūkam pat ir ieviesusi formulējumu “Satversmes tēvi”⁹⁴, lai atsauktos uz vēsturiskā likumdevēja gribu, un savā ziņā tas ticis akceptēts Latvijas tiesiskajā sistēmā. Taisnības labad attiecībā uz šo formulējumu ir vietā kritiska piezīme, ka precīzāk būtu runāt par Satversmes tēviem un mātēm, jo Satversmes sapulces sastāvā, kas lēma par Satversmi, bija ievēlētas arī sešas sievietes.⁹⁵

Tāpat Satversmes tiesa kā pirmā attīstīja paraugu dažādu tiesību normu izstrādes (sagatavošanas) materiālu izmantošanā, lai precīzi noskaidrotu likumdevēja gribu. Piemēram, izmantojot divu ministriju savstarpējo saraksti par tiesību normas tvērumu tās tapšanas stadijā, Satversmes tiesa konstatēja, ka patiesā likumdevēja griba ir bijusi tāda, kas nerada tiesību normas pretrunu ar augstāka juridiskā spēka tiesību normām.⁹⁶ Šādos gadījumos Satversmes tiesa parasti ir uzsvērusi tiesību normu piemērotāja pieņēmumu noskaidrot likumdevēja gribu.⁹⁷

Tiesību zinātne sākotnēji atgādināja pastāvošos riskus, kas saistīti ar tiesību normu izstrādes (sagatavošanas) materiālu izmantošanu, bet kopumā tos ir akceptējusi.⁹⁸ Tāpat arī tiesību normu piemērošanas praksē ļoti plaša ir kļuvusi tendence izmantot šos materiālus, un jāteic, ka arī pašam likumdevējam tīri labi patīk šāda tiesību palīgavota esība. Tā ir vēl viena no formām likumdevēja dialogam ar tiesību normu piemērotāju par vēlamu tiesību normas mērķi, jēgu un tvērumu, un, ja tiesību normas teksta formulēšanā likumdevējs ir saistīts ar juridiskās tehnikas prasībām, tad tiesību normas satura skaidrošanā un debatēs par labākiem formulējumiem un sasniedzamajiem mērķiem tas ir relatīvi brīvs.⁹⁹ Līdz ar to šis tiesību palīgavots sekmē labāku dialogu par tiesību normas saturu, un patiesībā jau īsto tiesību normas saturu tieši arī atrod tiesību normu

94 Satversmes tiesas 2006. gada 16. oktobra spriedums lietā Nr. 2006-05-01, 16. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/146217-par-radio-un-televizijas-likuma-46-panta-ses-tas-septitas-astotas-un-devitas-dalas-atbilstibu-latvijas-republikas-satversmes-58-un-91-pantam>

95 *Osipova, S.* Aspazija “Satversmes tēvu” lokā. *Jurista Vārds*, Nr. 11(863), 17.03.2015., 6.–10. lpp.

96 Satversmes tiesas 2005. gada 22. aprīļa lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2004-25-03, 6.–7. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/107245-par-tiesvedibas-izbeigsanu>

97 Satversmes tiesas 2011. gada 13. decembra lēmums par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2011-15-01, 7. un 10. punkts. Pieejams: <https://likumi.lv/ta/id/241343-par-tiesvedibas-izbeigsanu-lieta-nr2011-15-01>

98 *Sniezīte, G.* Tiesību palīgavoti, piemērojot tiesību normas. *Jurista Vārds*, Nr. 39(394), 18.10.2005.

99 *Kusiņš, G.* Likumdevēja gribas izteikšanas un noskaidrošanas problēmas. *Augstākās Tiesas Biļetens*, Nr. 9, 2014, 24.–26. lpp.

piemērotāja dialogā ar likumdevēju.¹⁰⁰ Tiesību normu izstrādes (sagatavošanas) materiāli dod tam vajadzīgo bāzi. Vienlaikus tiesību normu piemērotājam ir jāprot ar tiem rīkoties. Šie materiāli parasti ir apjomīgi, tie visbiežāk nav sistematizēti un vienkopus apkopoti, kā arī likumdevēja debatēm bieži vien ir fragmentārs raksturs, kur noteicošs ir debašu konteksts un fons. Tiesību normu piemērotāja darbs ar tiesību normu izstrādes (sagatavošanas) materiāliem ir salīdzināms ar vēsturnieka darbu ar vēstures avotiem – tajā nepieciešamas prasmes gan vajadzīgo avotu atrašanā, gan to interpretācijā un konteksta noteikšanā.¹⁰¹ Šādā ziņā tiesību normu piemērotājiem ir ko pamācīties no vēsturniekiem darba ar avotiem metodoloģijā, jo nav sagaidāms, ka pēkšņi tiesību palīgavotu nozīmīgums mazināsies.

Līdztekus tiesību normu piemērotājam jāapzinās, ka pēc tiesību normas pieņemšanas tā turpina savu dzīvi tiesiskajā un sociālajā realitātē un tiesību normas mērķis un jēga var arī mainīties, ņemot vērā vispārējo kontekstu un sabiedrības dzīves izmaiņas. Šajā ziņā tiesību normu piemērotājam vēl ir vērts ņemt vērā judikatūru un tiesību normas piemērošanas praksi, doktrīnas atziņas par tiesību normas un judikatūras saturu, kā arī likumdevēja diskusijas par iespējamo regulējuma pilnveidi un veiktos tiesību normas grozījumus.

Ari likuma teleoloģijas (likuma mērķa un jēgas) noteikšana nav tiesību piemērotāja patvaļa vai subjektīvs ieskaits. Teleoloģiskās iztulkošanas metodes lietošanai jābūt balstītai tiesību avotos – tiesību normu piemērotājam ir jāsniedz pamatojums un norādes uz konkrētiem avotiem, kāpēc tiesību normai tiek noteikts tāds, bet ne citāds mērķis un jēga.¹⁰² Vēsturiskā likumdevēja gribas noskaidrošana fokusējās uz konkrētām debatēm, bet likuma griba (likuma teleoloģija) balstās uz tiesību attīstību un kontekstu – kādas vērtības un sabiedrības intereses konstatējamas, kā aizsardzībai konkrētajā laikposmā nepieciešama šāda satura tiesību norma un vai ar šīs tiesību normas palīdzību varēs sasniegt iecerēto mērķi.¹⁰³ Te vietā atcerēties, ka sarežģītu lietu izlemšanā vienmēr nozīme ir konkrētā gadījuma kontekstam. Profesore Daiga Rezevska uzsver, ka šādās reizēs būtu jānosaka, kuriem apsvērumiem ir lielāks “svars” tieši attiecīgajā situācijā, ņemot vērā konkrētos sociālos, ekonomiskos, politiskos un citus konkrētās valsts apstākļus

100 Barak, A. *Purposive Interpretation in Law*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2005, p. 112.

101 Plašāk sk.: *Gavriļins, A.* Vēstures avotu pētniecība. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2017.

102 Plašāk sk.: *Melķisis, E.* Tiesību normu iztulkošana. Grām.: *Melķisis, E.* Latvijas tiesiskās sistēmas ceļš uz demokrātisku tiesisku valsti. Rakstu krājums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2014, 239.–244. lpp.

103 *Krūkle, G.* Tiesību normas satura noskaidrošana. Grām.: *Juridisko metožu mācība. Astoņi soļi tiesību normu piemērošanā. Rezevska, D.* (red.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2025, 107.–109. lpp.

noteiktā brīdī.¹⁰⁴ Šis izvērtējums ir ļoti sarežģīts, darbietilpīgs, uz pieredzi, intuīciju un zināšanām balstīts tiesneša darbs.¹⁰⁵ Un šajā tiesību normu piemērotāja darbā būtiska nozīme ir arī vēstures zināšanām un prasmēm.

Attiecīgi juridisko metožu mācībā vēstures zināšanām un prasmēm ir būtiska loma, jo citādi nav iespējams nodrošināt varas dalīšanas principu un tiesību normu piemērotāja padotību likumam un tiesībām. Nevis tiesību normu piemērotājs pats subjektīvi nosaka tiesību normu saturu, bet viņš tikai korekti noskaidro likumdevēja gribu un to pienācīgi īsteno konkrētās lietas izlemšanā. Tāpēc tiesību normu piemērotājam sanāk skart dažādus vēstures zinātnes aspektus kaut vai tādēļ, ka likumi mainās daudz straujāk nekā tiek izspriestas lietas, kurās attiecīgais likums piemērojams. Ļoti daudzas tiesību apakšnozares raksturo tik strauja dinamika un izmaiņas (t. s. normu plūdi), ka bieži vien tiesu sniegtajam likuma iztulkojumiem vairs ir tikai tiesībvēsturiska, nevis aktuāla nozīme. Tas arī parāda, ka tiesību normu piemērotāja darbs ļoti bieži agrāk vai vēlāk nonāks tiesību vēsturē. Ne tādā ziņā, ka tas būs kāds nozīmīgs lēmums, kas ietekmēs vēstures gaitu, bet gan tā vienkāršā iemesla dēļ, ka viens likuma grozījums padara visu aktuālo praksi tā piemērošanā par vēsturi. Līdz ar to tiesību normu piemērotājam ir labi jāpārzina joma, kurā agrāk vai vēlāk nonāks viss viņa darbs.

KOPSAVILKUMS

Tiesību vēsture ir nepieciešama Latvijas tiesiskās sistēmas identitātes un piederības Eiropas kultūrtelpai izpratnei. Šajos ģeopolitiskajos apstākļos, kad būtisks ir Krievijas impērisko ambīciju radītais apdraudējums, gan tiesību normu piemērotājiem, gan arī plašākai sabiedrībai nepieciešamas labas vēstures zināšanas un izpratne par Latvijas valsts idejas attīstību. Vēsture ir būtisks elements nācijas pašizpratnes un pasaules skatījuma veidošanā.

Tiesību normu piemērotājam ir vajadzīgas labas vēstures zināšanas, piemērojot valsts nepārtrauktības (kontinuitātes) principu (doktrīnu) un risinot lietas, kas saistītas ar Latvijas neatkarības atjaunošanu. Senāta un Satversmes tiesas prakse liecina, ka šādu lietu ir pietiekami daudz un šie sarežģītie jautājumi vēl nav pabeigta vēsture. Līdzīgi arīdzan tiesību normu satura noskaidrošanā būtiska ir likumdevēja gribas izziņāšana, kuru uzrāda piemērojamās tiesību normas sagatavošanas (izstrādes) materiāli, kā arī piemērojamās normas satura attīstība praksē. Tam nepieciešamo tiesību palīgavotu apzināšanā, izpētē un interpretācijā būtiska loma ir vēstures zināšanām un vēsturnieka prasmēm darbā ar avotiem.

104 *Rezevska, D.* Vispārējo tiesību principu nozīme un piemērošana. 2. izd. Rīga: D. Rezevska izdevums, 2015, 112. lpp.

105 *Ibid.*

Profesors Jānis Lazdiņš šajā gadsimtā ir reflektējis un detalizējis teju visus būtiskos Latvijas tiesību vēstures posmus. Paveikts ir daudz, bet iesāktais vēl turpināms, visupirms tālākveidojot savu zinātnisko skolu. *Dr. iur.* Elīnas Grigores-Bāras un *Dr. iur.* Andas Smiltēnas veikums Latvijas tiesiskajā sistēmā ir jau gana nozīmīgs, un jāvēl profesoram jubilejā izskolot vēl daudz spožu tiesību vēstures doktoru, kuri promocijas darbus sagatavotu un Latvijas tiesību zinātnē ienāktu viņa zinātniskajā vadībā.